

Yazar: Rabia Harmanşah

Hacı Bektaş Veli Türbesi ve Müzesi

Yayın Tarihi: **2 Temmuz 2025**

Özet

Nevşehir’de bulunan Hacı Bektaş Veli Külliyesi, 1925’te tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar Bektaşî tarikatının merkez dergâhı olarak yüzyıllar boyunca hizmet vermiştir. Günümüzde bir müze olarak işlev görmektedir ve halen Alevi ile Bektaşî toplulukları için önemli bir ziyaret ve inanç merkezidir. Üç avlu etrafında düzenlenmiş olan kompleks; türbeleri, ritüel alanları, yaşam mekânlarını ve Bektaşî geleneğinin dini ve kültürel mirasını sergileyen teşhir alanlarını içermektedir.

Mimari Düzen ve Kutsal Simgesellik

Bektaşî tarikatının ana dergâhı, Nevşehir iline bağlı Hacıbektaş ilçesinde yer almaktadır. Külliye'nin en eski bölümü olan ve Hacı Bektaş Veli'nin türbesini de içeren Kırklar Meydanı, 13. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir. 15. ve 16. yüzyıllarda komplekse yeni yapılar eklenmiştir.[i] Hacı Bektaş Veli'nin Pir Evi'ni barındıran Külliye, 30 Kasım 1925'te çıkarılan 677 sayılı yasa ile tarikatların yasaklanmasına kadar Bektaşî tarikatının merkezi olarak hizmet vermiştir.

1958-1964 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyonun ardından dergâh, 16 Ağustos 1964'te Kültür Bakanlığı'na bağlı bir müze olarak yeniden açılmıştır ve o tarihten bu yana Türkiye'nin en çok ziyaret edilen beş müzesinden biri hâline gelmiştir. Her ne kadar müze olarak faaliyet gösterse de, Hacı Bektaş Veli Türbesi özellikle Alevi ve Bektaşî ziyaretçiler için önemli bir inanç merkezi olma özelliğini sürdürmektedir.[ii] Ziyaretçiler burayı yalnızca tarihi ve kültürel önemi nedeniyle değil, aynı zamanda türbede dua etmek ve şifa bulmak amacıyla da ziyaret ederler. Külliye, 2012 yılından bu yana UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır.[iii]

Külliye, sınırlarını tanımlayan avlu duvarlarıyla çevrilidir ve geleneksel üç avlu etrafında yapılandırılmıştır. Birinci avlu olan Nadar Avlusuna, anıtsal bir kapı olan Çatal Kapı'dan girilerek ulaşılır ve Üçler Çeşmesini barındırır. 2014 yılına kadar bu kapının yanında bir bilet gişesi bulunmakta ve müzeye girişler ücrete tabiydi. Bu durum, mekânı dini ve ritüel amaçlarla ziyaret eden birçok kişi için kabul edilemez olarak nitelendirilerek eleştirilmekteydi. Günümüzde müze halkın ücretsiz ziyaretine açıktır.

İkinci avlu olan Dergâh Avlusuna, Üçler Kapısı'ndan girilerek ulaşılır. Bu avluda kare planlı bir havuz, Arslanlı Çeşme ve Bektaşî dervişlerinin yaşam alanı olarak kullanılan çeşitli mekanlar yer alır. Bunlar arasında mutfak, ambarlar, misafirhane ve dedebaba köşkü bulunur. Külliye'nin ana ritüel alanı olarak işlev gören Meydan Evi de bu avluya açılır. Yine bu avluda yer alan Tekke Câmii, 19. yüzyılda Sultan II. Mahmud tarafından komplekse eklenmiştir. Müze sınırları içerisinde hâlen aktif bir caminin bulunması, yapının geçirdiği mezhepsel dönüşümün ve Bektaşî inancına yönelik baskıların bir göstergesi olarak günümüzde de tartışmalıdır.[iv]

Dergâhın en kutsal bölümü kabul edilen üçüncü avluya (Hazret Avlusu), Altılar Kapısı'ndan ve 1920'lerde Mustafa Kemal Atatürk'ün Hacıbektaş'a yaptığı ziyareti anmak üzere yapılmış bir rölyefin yer aldığı dar bir geçitten girilir. Bu avluda, Hacı Bektaş Veli'nin türbesinin bulunduğu Pir Evi'nin yanı sıra Balım Sultan, Güvenç Abdal ve Resul Bali'nin türbeleri ile dervişler mezarlığı, Çilehane (Kızılca Halvet) ve Kırklar Meydanı bulunur.

Külliye'nin iç mekânları aynı zamanda çeşitli ritüel nesnelere sergilendiği müze alanları olarak da kullanılmaktadır; bunlar arasında kandillikler, el yazmaları, ritüellerde kullanılan müzik aletleri, restore edilmiş tekstil örnekleri, ipek halılar, teslim taşı (on iki köşeli simgesel taşı) örnekleri, kamberiyeye (Bektaşîler tarafından takılan kemerler) ve Hacıbektaş kültürünü belgeleyen kalıcı bir fotoğraf sergisi bulunmaktadır.[v] Ayrıca, Balım Sultan'ın türbesi önündeki karadut ağacı Aleviler ve Bektaşîlerce kutsal kabul edilir. Bu kadim ağacın kurummasını önlemek amacıyla müze yetkililerince yasaklanmasına kadar ziyaretçiler bu ağaca bez bağlayarak dilekte bulunurlardı.

Tarikatların kapatılmasının ardından, 1925 yılında Hacı Bektaş Dergâhı'na ait birçok kıymetli eser ve eşyalar, Ankara Etnografya Müzesi'ne, kitaplar ise Milli Kütüphane'ye taşınarak koruma altına alınmıştır.[vi] 1958-1964 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyonun ardından külliye, 16 Ağustos 1964 tarihinde resmen müze olarak yeniden açılmış; dergâha ait eşyalar da kalıcı sergi kapsamına alınmak üzere müzeye geri getirilmiştir.[vii]

Sonuç

Tarihsel ve mimari katmanlarıyla Hacıbektaş külliyesi, Bektaşî tarikatının ve onun manevi önderi Hacı Bektaş Veli'nin kalıcı mirasının güçlü bir ifadesi olarak varlığını sürdürmektedir. Erken Cumhuriyet döneminin sekülerleştirici reformlarına ve devlet kontrolünde bir müzeye dönüştürülmesine rağmen, bu mekân Aleviler ve Bektaşîler için kutsallığını korumakta ve her yıl binlerce ziyaretçiyi kendine çekmektedir. Üç geleneksel avlu etrafında yapılandırılan kompleks, türbelerden çeşmelere, törensel alanlardan yaşam alanlarına kadar Bektaşî inanç ve topluluk hayatının temel

unsurlarını yansıtan öğeleri barındırır. Külliye'nin UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne dahil edilmesi, onun kültürel ve dini önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Devam eden ziyaret pratikleri, sergilenen ritüel objeler ve yapıya sonradan eklenen caminin yarattığı tartışmalar, seküler kültürel miras politikaları ile yaşayan inanç gelenekleri arasındaki çok katmanlı müzakereleri ortaya koyar. Bu yönüyle Hacıbektaş külliyesi, Türkiye ve diasporadaki Alevi-Bektaşlı topluluklar için hâlâ canlı bir hafıza, inanç ve kimlik mekânı olarak işlev görmeye devam etmektedir.

Sonnotlar

[i] Hacı Bektaş külliyesinin 15. ve 16. yüzyıllardaki tarihsel ve mimari dönüşümleri için bkz. Yürekli, 2012.

[ii] Mekânın anlamı ve işlevleri, devlet, ziyaretçiler ve müze personeli arasındaki çatışma ve müzakereler yoluyla sürekli olarak dönüşmektedir. Türkiye'deki dini mekânların müzeleştirilmesi ve Hacı Bektaş Müzesi ile Konya Mevlana Müzesi'nin karşılaştırmalı bir analizi için bkz. Harmanşah ve diğ., 2014.

[iii] <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5735/>

[iv] Bkz. Harmanşah ve diğ., 2014.

[v] Müze ile ilgili güncel bilgileri sağladığı için arkeolog Taylan Sümer'e özel teşekkürler. Hacıbektaş kasabasındaki dergâh ve diğer önemli yapılar hakkında rehberlik ve detaylı açıklamalar için bir web sitesi ve mobil uygulama mevcuttur: <https://hacibektasmobil.com>.

[vi] Bkz. Gürbey ve diğ., 2022.

[vii] Külliye'deki restorasyon çalışmaları ve yapıların o dönemdeki durumu ile bilgiler ve rölöve çizimleri ve fotoğraflar için bkz. Akok, 1967.

Kaynakça & İleri Okumalar

Akok, Mahmut. 1967. "Hacı Bektaş Veli Mimari Manzumesi." *Türk Etnografya Dergisi* 10: 27-57.

Faroqhi, Suraiya. 1976. "The Tekke of Hacı Bektaş: Social Position and Economic Activities." *International Journal of Middle East Studies* 7: 183-208.

Harmanşah, Rifat, Tanyeri-Erdemir, Tuğba, and Robert Hayden. 2014. "Secularizing the Unsecularizable: A Comparative Study of the Hacı Bektaş Veli and the Mevlana Museums in Turkey." In *Choreographies of Shared Sacred Spaces*, edited by Elazar Barkan and Karen Barkey, 336-367. New York: Columbia University Press.

Gürbey, Hüsnü, Mahsuni Gül, and Hakkı Taşğın. 2022. "Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasının Ardından Hacı Bektaş Veli Dergâhı'ndaki Eşyaların Durumu." *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 101: 421-440.

Koşay, Hamit Zübeyir. 1967. "Bektaşilik ve Hacıbektaş Türbesi." *Türk Etnografya Dergisi* 10: 19-26.

Tanman, Mehmet Baha. 1996. "Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi." In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 14, 459-471. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tanyeri-Erdemir, Tuğba, Harmanşah, Rifat, and Robert Hayden. 2010. "Serçeşme'den Hacıbektaş Müzesi'ne: Kültür Mirası Olan Bir Mekânda Ritüel ve Kurumsal Pratikler." In *Hacı Bektaş Veli: Güneşte Zerresinden, Deryada Katresinden - Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, edited by Pınar Ecevitoğlu, Ayhan M. İrat, and Ayhan Yalçinkaya, 437-443. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yürekli, Zeynep. 2012. *Architecture and Hagiography in the Ottoman Empire: The Politics of Bektashi Shrines in the Classical Age*. London and New York: Routledge.